

DÉMONOK ÉS MEGMENTŐK

NÉPI VALLÁSOSSÁG
A TIBETI ÉS MONGOL
BUDDHIZMUSBAN

A mani mantra mesterei

A buddhizmus alaptanításai szerint nincs nagyobb érdem, mint a Buddha tanainak terjesztése, a tudatlanság sötétjében tévelygő lények útbaigazítása a megvilágosodás felé vezető ösvényen. Az egyszerű gyakorlók mestereként a mani láma történeteivel az erényes életvitelre buzdítja, és a hétköznapi életet szabályozó buddhista törvényszerűségekre emlékezteti hallgatóit. Érdemeinek szaporítása érdekében a világi hívó ajánlékot ad a kolostornak, a lámáknak és a szegényeknek; mécsset gyújt az istenszobrok előtt, elzarándokol a szent helyekre, körüljárja a szent tárgyakat, áldást és amulettet kér a lámáktól. Törekszik arra, hogy jót cselekedjék, ismerve az ok-okozat, a karma törvényét, a hat világban való újjászületés (*srid pa'i 'khor lo*) szenvedéseit, a poklok szörnyűségeit és a Halál Urának ítéloszékét. Egy-egy istenség mantráját recitálja magában vagy imamalom segítségével; a mantrák közül a legnagyobb kultusza Csenrézi (Avalókitésvara) hatszótagú matrájának, az OM MANI PEME HUNG-nak van, amely, mint minden mantra, segíti a meditációt és az ego eltörlését. A mani láma, aki megkapta a Csenrézi-beavatást, és ezáltal egy nemzedékről nemzedékre örökített tudás birtokosa, megerősíti hallgatóiban e cselekedetek fontosságát, és magyarázza a hat-

szótagú mantra jelentését. Történeteinek egy része delogokról (*'das log*) szól, olyan emberekről, akik megjárták az alsó világokat, és visszatértek az emberek közé, hogy beszámoljanak a poklok szörnyű szenvedéseiről. Indiából származó buddhista születéstörténeteket is előad, amelyek Buddha előző életeit állítják például a hallgatóság elé. Az előadások alatt kézi imamalmot pörget, és a fejezetek végén elénekli a hatszótagú mantrát. Ilyenkor a hallgatóság is vele énekel. Előadását thangkával, festett tekercsképpel, vagy tasi gomanggal illusztrálja. A tasi gomang egy kb. hatvan centiméter magas faszerkezetre épített négyzetes hasáb. Körben több szinten kis ajtók nyílnak rajta, amelyek mögött apró istenszobrok bújnak meg. Története illusztrálásához a mani láma ezeket a szobrokat, dombornműves képeket használja fel (144. kép).

Az OM MANI PEME HUNG recitálása ma, a modern korban a tömegek gyakorlata, de régen a manipák feladata volt, akik beavatásukkor felhatalmazást kaptak arra, hogy ezt a mantrát recitálják; az emberek ma is hiszik, hogy az avatottak csodálatos dallamain sokféleképpen elénekelt mantrának (*mani dbyangs*) különleges hatása van. Nemtől és felekezettől függetlenül bárkiből válhat mani láma, de leggyakrabban mégis a kagyü és a nyingma vonal követői között találunk világi vándortanítókat, vagy szerzeteseket, apácákat, akik a mani mantra hirdetésének szentelik életüket. Tibetben a fiúgyermek hagyományosan apja foglalkozását örökölte, ezért a mani láma hivatása is többnyire családon belül, nemzedékeken át öröklődött. Bevezető szerzetársukban így vallanak hivatásukról:

„A kezemben tartott fehér kagylókürt annak a jele, hogy Csenrézi fiainak sorába tartozom. A szeplőtelen hagyománylánc Ratnabhadra hagyománylánc, a Tanítás a makulátlan hatszótagú mantra bölcsessége, a Dharma tiszta virágzó tavirózsa. A királyságot körbejáró alázatos koldus vagyok, olyan *lo chen*, aki fel fogja tetteit és azoknak okát. Elefántösztöke vagyok, aki a hívőket a Tan követésére sarkallja. Én vagyok a nagy bűnösök felett ítélkező, az ösvény ismerője.”¹

144. Bhutáni tasi gomangos mani láma
(fotó: Mani Lama, Bhután, 1998)

¹ *dung dkar lag tu 'khor ba 'di / nga Thugs rje chen po'i bu rgyud yin pa'i rtags / spyir rgyud pa ma nyams Ratnabhadra'i rgyud / gsungs ni ma nyams yi ge drug ma'i gsungs / chos ni ma nyams padma kha mched yin / nga rgyal khams bskor ba'i sprang po yin / las rgyu 'bras shod pa'i lo chen yin / dad can chos la skul ba'i lcags kyu yin / sdig chen gshags pa phul ba'i lam mkhan yin / RATNA1: 17r-v*

145. Bucsen Norgye előadás közben. Minden történetet kívülről tud, közülük egynek az elmondása is egy-két napot vesz igénybe (fotó: Gelle Zsóka, Kollegal, 2000. február)

A MANI LÁMA HAGYOMÁNY EREDETE

Bár a mani láma hivatás az ősi tibeti mesemondó, énekmondó hagyományból táplálkozik, első említése csak a 13. századi szent, Guru Csövang (Guru Chos dbang, 1212–1273) életrajzában bukkan fel. A híres sziddháról szólva megemlítik, hogy történeteket írt a manipák számára (Stein, 1972: 268). Françoise Pommaret is megerősíti, hogy a manipák és az általuk recitált mani mantra népszerűsége a 13. században válik egyre népszerűbbé Guru Csövang által, aki arról is híres, hogy alászállt a pokolba, hogy anyját megszabadítsa. Ez utóbbi tény azért is érdekes, mert az e tájban formálódó Avalokitésvara-kultusz irodalmában a manipák a holtak megmentőiként szerepelnek, a szövegekben – például a Lingsza Csökjiben, a Karma Vangdzinben és a Szangye Csödzomban – pedig részletes leírást találunk arról, amint a poklot járó delog egy manipával találkozik, aki éppen emberi lényeket szabadít meg (Pommaret, 1997: 504; Epstein, 1982: 26). Guru Csövang tehát egyesítette magában a sziddhák, a manipák, és a delogok hagyományát, és dalai-ban arra biztatta a manipákat, hogy hirdessék a mani

mantrát a piactereken, hogy ezzel elhozzák az egyszerű emberek számára is a megszabadulást.

Vannak olyan hagyományok, amelyek Thangtong Gyalpóhoz (1361–1485) kötik a mani lámák eredetét. Egyik életrajzában azt írják, hogy számos manipa volt a tanítványa, és amikor egyikük egyszer tanítást kért tőle, amely megvilágosítaná a tudat természetét, Thangtong válaszként felhatalmazást adott neki (*bka' lung*), amely a buddhizmus alap-tanításait tartalmazta, és amely azóta része a manipák előadásának. (Gyurme: 293., 326.) Ezt a hagyományt követi az első mani láma, Ratnabhadra életéről és a mani lámák eredetéről szóló szöveg is, amely része a mani lámák bevezető rituáléjának. A történet szerint Ratnabhadra – eredeti nevén Rincsen Szangpó – Csenrézi emanációja volt, és Thangtong

Gyalpótól kapta meg a mani lámasághoz szükséges beavatást és tanítást (RATNA1: 8r–9v):

„Thangtong Gyalpó levágta Rincsen Szangpó haját, átalakította külsejét, és elvette nevét. A szerzetesi fogadalom letételekor a Ratnabhadra *lo chen* nevet kapta tőle. Emellett megkapta a Nagykönyörületességű jidam beavatását, a hozzá tartozó szóbeli tanítást, és a gyakorlati utasításokat, továbbá Csenrézi Árvápaló felszentelését. Így keletkezett a *lo chenek* hagyománylánca, amely olyan, mint a folyó, forrása a hóhoz vezet. ÓM MANI PEME HUNG HRI. Továbbá elmondta neki a legfőbb Dzsina tanításait, és történeteit, majd ezután a megszabadulás-történetek sora következett. A Cshubori vasláncid lámája így szólt: Az apatantra életrajzok tíz fejezete közül elsősorban a legfőbb lámák, Dzsigten Vangcsug tankirály, és Drime Kunden tankirály [története] a legfontosabb; az anyatantra hét fejezete közül Szukji Nyima bráhminnő megszabadulás-története a legfontosabb; a huszonegy delog-történet közül Lingsza Csökji delog [története] a legfontosabb. De ez nem minden. Mindezek mellett adok néhány kisebb megszabadulás-történetet is. Ó, bölcs Ratnabhadra, *lo chenek* feje! Meditálj tovább Mending aranyligetében.”²

² Grub thob Thang stong rGyal pos kyang Rin chen bZang po'i skra bca'd lus bsgyur ming spos / dge bsnyen gyi sdom pa gñang nas mtshan yang Lo chen Ratnabhadra zhes bya bar mtshan gsol lo / yi dam thugs rje chen po'i dbang lung man ngag dang bcas pa gñang / gzhas yang sPyan ras zgigs Arya pa lo'i rab gnas gñang te lo chen gyi rgyud pa chu 'go gangs la thug pa lta bu de nas byung pa yin no / OM MANI PADME HUM HRI / gzhan yang rgyal ba gong ma'i bka' dang lo rgyus thams cad zhal phyé nas / da yang de'i tshé de'i dus nas / rnam thar gyi skor mdzad nas / lcags zam Chu bo ri'i bla ma grub thob Thang stong rGyal po'i zhal nas / snga dro dus kyi tshé / bla ma gong ma rñams dang khyad par chos rgyal 'jig rten dbang phyug dang / chos rgyal Dri med Kun ldan gyis gts'o byas pho rgyud kyi enam thar le'u bcu tsam dang / bram ze ma gZugs kyi Nyi ma'i rnam thar gtsobyas mo rgyud le'u bdun tsam dang 'das log gLing bza' Chos skyid gts'o byas pas / 'das log rnam grangs nyi shu rtsa gcig gsungs nas khyab mchis / 'o na kyang rnam thar chos tshan nyung ba gcig gñang nas 'di skad ches gsungs so / lo chen gyi gts'o bo Ratnabhadra khyod rang byang / sMan sdng gser gyi ldum ra de ru sgom shog gcig ces gsungs pas / RATNA1: 8r–9v.

A MANI LÁMA ESZKÖZEI

A mani lámák többnyire vándortanítók. Útjaik során nagy hátizsákot cipelnek, amelyet könyvekkel, tekercképekkel, oltárképekkel, és elemózsziával töltenek meg. Általában egy kísérőt is visznek magukkal, akivel osztoznak terhükön. Leginkább a tibeti kalendáriumban kijelölt szerencsés napokon és ünnepeken adják elő történeteiket a falvak lakóinak és a zarándokhelyek látogatóinak. Az előadás előtt egyszerű oltárt építenek, amelyre kagylókürtöt, vadzsrát, rizsmandala felajánlást és szentképeket helyeznek. Az oltár fölé feszítik ki azt a thangkát, amelyet történetük illusztrálására használnak. Az előadás az előkészítő gyakorlatokkal indul (*sngon 'gro*), amely a szokásokat követve menedékvétellel és a bódhicsitta kifejlesztésével kezdődik, mandala-felajánlással, és Csenrézhez szóló imákkal, és a mani láma feladatának elmondásával folytatódik, majd az érdemek felajánlásával zárul. A mani láma általában rövid ujjú piros inget, vagy barna köpenyt visel, egyik kezén málá, és ugyanebben a kezében a szöveg, másik kezében vas-

147. Bucsen Gyurme, aki ma Észak-Indiában, Dekyilingben él, az utolsó mani lámák egyike, aki még gyakorolja hivatását (fotó: Gelle Zsóka, Dekyiling, 1998)

146. Bucsen Gyurme vaslándzsája (fotó: Gelle Zsóka, Dekyiling, 2001)

lándzsája. Fején piros, subázott fejfedő, amelyből hátul hosszú rojtok lógnak. A történet előadása közben eszközül csak a vaslándzsáját használja, amellyel néha megmutatja a thangkán, hogy a történet melyik részénél tart. (SZÓ1) (146. kép).

Ratnabhadra életrajza a következőképpen írja le a mani láma külsejét: „Ratnabhadra, Csenrézi kisugárzása, a tudós láma, jobb kezével oltalmat adó mudrát formázott, bal kezében a *Mani bka'* 'bum'-ot tartotta. Fején megvalósítási szintjét jelző lebegő sapka volt, testét rácsos szerzetesi ruha fedte...”³

A mani láma egyik legfontosabb eszköze az a fém-pálca (*lcags mdung*, szó szerinti jelentése: vaslándzsza), amellyel a kép bizonyos részeire mutat, hogy mondandóját szemléltetve segítse a hallgatóságot abban, hogy a hosszú, egymásba fonódó történetek és kalandok sorát könnyebben követni tudja (146. kép). A vaslándzsára számtalan kis tárgy van rákötve, amelyek jelentőségét Bucsen Norgye így magyarázta: „A harangocskák hangja a vaslándzsán a dákinik hangja. A lánc arra való, hogy minden szenvedőt kihúzzon a pokolból. A tükör megmutatja a világot. Ez a szövetdarab a dákinik zászlaja. Ez a másik a dákinik köpenye”. (SZÓ2) Ratnabhadra élettörténetében részletes leírást találunk róla:

„OM MANI PEME HUNG HRI. A kezemben lévő vaslándzsza a megszabadulás-történet bevezetőjét jelöli. Felajánlás az apa-láma örömére. A [lándzsza] csúcsán lévő *'khyong go* felráz a szamszára mélyéből, közepén az odakötött csomó a szent tan szívébe fontottság jele. Alul a tartó vadzsra a haragvó vörös-fekete Hajagrívát jelöli, az ezen [ti. a tartón] lévő gyűrű az örök fogadalmat jelképezi. Az odakötött lánc az égbe vezető lépcsőt jelképezi. A különálló karperec a piactér uralását. A félkör alakú gyógyító kő az apa-láma ülésének alapját. A rajta lévő három különálló

³ Sprul pa'i lo chen Ratnabhadra de / phyag g-yas skyabs byin gyi phyag rgya mdzad / phyag g-yon Mañi bka' 'bum bsnams / dbu la dbang ldng gi ldng zhva gsol / sku la chos gos dra mig gsol RATNA1: 9v.

148. Bucszen Norgye és felesége, Paszang Dolma, aki fiatal korában szintén tevékenykedett mani lámaként (fotó: Gelle Zsóka, Kollegal, 2000)

csomó a három tiszta testet, a dharmakáját, a szambhogakáját és a nirmánakáját. Az ennek csúcsán lévő árnak hegye a piactereken előadott bevezetést. Az erre rákötött ötágú diadém az öt csoportba [tartozó] anyadákinik gyűlését. A hozzákötözött kis harang azt jelképezi, hogy a hírnév a tíz irányban elterjed. Az ezen lévő karika a három világ feletti uralmat jelképezi. A középső körre kötözött gyűrű a királyság gyűrűszerű körbejárását jelképezi. A rajta lévő Nap és Hold jele a négy kontinenst megtisztítja a szennyeződésektől. Az ezen lévő tükör jele a tudatlanságtól való megtisztítást jelképezi. A kis harang azt jelzi, hogy a dicső Tan hangja [messze földdekig] elhallatszik. A hozzákötött *a lig rtsi lig* a Tanba vetett nagy hitet jelképezi. A jobb oldalára kötött tigrisbőr a tiszta jobb oldali hóst jelképezi. A baloldalra kötött sárga leopárdbőr a

tiszta bal oldali hősnt jelképezi. *Sprang* Az én vaslándzsám magyarázata ez volt.”⁴

A másik fontos eszköz a kagylókürt, amely a szertartás alatt az oltáron fekszik. Az említett tibeti szöveg így ír erről:

„A Tan kagylókürtje a tenger mélyéből született. A Tan kagylókürtjének megjelenéséhez szóbeli tanítás (*lung*) tartozik. A szép templom tankagylókürtje, a drága lámáknak édes hangja, a tanbarát nemesek jeladása, *Lo chen bdag* hírnöke, a piaci sokadalom erényre ösztönzője, Csenrézi láma tanításának hangja. OM MANI PEME HUNG HRI”⁵

A mani láma thangkáinak általános jellemzője, hogy a főalakot a kép középső részén látjuk, a történetet pedig az óramutató járásának megfelelően, a jobb felső sarokból kiindulva „olvashatjuk le”, a fő-

⁴ OM MANI PADME HUM HRI / *bdag gi lag na yod pa'i lcags mdung 'd i/ nman thar gyi ngo sprod byed pa'i rtags / pha bla ma mnyes pa'i zhabs tog yin / rtsa la 'khyong go yod pa 'di / khor ba dong nas sprugs pa'i rtags / bar du rgya mdud brgyab pa 'di / dam chos snying la sgril ba'i rtag s/ rtsa bar rje bzung pa 'di / rta mgrin dmar nag khros pa'i rtags / de la A long dgar ba 'd i/ dam tshig 'gyur ba méd pa'i rtags / nyag thag tho gang btags pa 'di / mtho ris skas ka bitsugs pa'i rtags / lag rgyud A long dgar ba 'di / khrom pa dbang du 'du ba'i rtags/ phag mgo zla khams yod pa 'di / pha bla ma 'igdan sa 'dzin pa'i rtags / de la rgya mdud gsum dgar ba 'di / chos long sprul gsum tshang ba'i rtags / rtsa mo snyung la mo gcig ston pa 'di / khrom pa mams la ngo sprod byed pa'i rtags / de la cod pan sna lnga btags pa 'di / ma mkha' 'gro sde lnga tshogs pa'i rtag s / g-yer ka dril chung btags pa 'di / snyan pa phyogs bcur sgrogs pa'i rtags / de la bha long yod pa 'di / khams gsum dbang du 'du ba'i rtags / phar khor A long btags pa 'di / rgyal khams A long bzhin du bskor ba'i rtags / de la nyi zla'i rgyan pa 'di / gling bzhi mun pa sel ba'i rtags / de la me long rgyan pa 'di / marig mun sel ba'i rtags/dril bu g-yer kas rgyan pa 'di / snyan pa'i chos sgra sgrogs pa'i rtags / A lig rtsi lig btags pa 'di / dad chen chos la 'jug pa'i rtags / stag lpags g-yas la btags pa 'di / dpa' bo g-yas su tshang ba'i rtags / gzigs lpags g-yon du btags pa 'di / dpa' mo g-yon du tshang ba'i rtags / sprang bdag gi lcags mdung gi bshag pa 'di ltar yin gsungs pas / RATNA1: 15v-16v*

⁵ chos dung 'khrungs pa rgya mtsho'i rting nas 'khrungs / chos dung byon pa la lung bar nas byon / lha khang bzang po gcig gi chos dung yin / bla ma rin po che'i snyan gsan yin / ban btsun chos grogs mams kyi brda gtong yin / sprang lo chen bdag gi bang chen yin / khrom mi mang mams kyi dge bskul yin / bla ma sPyan ras gzigs kyi gsungs skad yig / OM MANI PADME HUM HRI / RATNA1: 17r.

alak körül. Ezek a képek arra a célra készülnek, hogy a mani láma vándorlása során történeteit szemléltetni tudja, más alkalmakkor nem használják őket. A kép szerkezete megegyezik a Buddha előző életeit illusztráló thangkák szerkezetével, a kép főalakja középen helyezkedik el, kicsit feljebb, mint a kompozíció középpontja. Az ilyen és ehhez hasonló képeket az ikonográfiával foglalkozó szakirodalom életrajzi thangkának (*nam thar thang ka*) nevezi. Ezek a narratív thangkák csoportjába tartoznak, hiszen ellentétben a téren és időn túli Buddha-ábrázolásokkal, több jelenetet mutatnak be, valamiféle történelmi vagy legendás múltba helyezik az ábrázolt szereplőkkel történt eseményeket (Jackson, 1984: 26). A jeleneteket többnyire egyszerű, realisztikus környezetbe ágyazzák, amelyben hegyek, völgyek, folyók, sziklák és tavak próbálják felkelteni a nézőben a háromdimenziós tér érzetét. Megszakítás nélkül, könnyedén folyik át a képen egyik jelenet a másikba, a szereplők élénk gesztusai, testtartása és ruhái mind igazodnak a tibeti festészet szabályaihoz. Az építészeti elemek egyszerűek, jelzesszerűek, kevésbé díszítettek. Kapuk, falak, tetők simulnak bele a környezetbe, inkább csak jelölve a helyszíneket.

Már az ősi Indiában is léteztek hasonló vászonra festett tekercképek (sz.: pata, patagata, patacsitra). Igen sokféle funkciójuk lehetett: falra függesztették, vagy felvonulásokon vitték körbe őket, némelyiket azonban éppen történetek szemléltetésére készítették. Ilyen esetben a szöveg recitálása közben mindig az adott részt bemutató képet emelték fel. Hasonló, narratív festményeket használtak azok a vezetők is, akik egy zarándokhelyen élő vallásos közösséghez tartoztak, és feladatuk az volt, hogy az odaérkező zarándokoknak elmondják a valaha ott élt szentek csodatételeit és tanításait. Az indiai vándor mesemondók is ilyen képeket használtak történeteik megjelenítésére. Irodalmi alkotások tanúsítják létezésüket, említést találunk róluk, például a Mudráráksaszában,⁶ ahol jamapatának nevezik e képeket. Ezeket a vándor mesemondókat az ősi Indiában mangkának, vagy saubhikának nevezték. A dzsainok szintén ismerték ezt a foglalkozást, ha igaz az az állí-

149. A Kun dga' rang sgról című delog-történet thangkája, a középpontban – a szövegben említett képhez hasonlóan – szintén Jama, a Holtak Ura. Bucsen Gyurme tulajdona (fotó: Gelle Zsóka, 2001)

tás, hogy Gószála Mangkhaliputta apja, aki nagyjából Buddha kortársa volt, bár kicsit idősebb, szintén mangkha volt (Tucci, 1949: 270). Harsa király udvari költője, Bána is leír egy ilyen képet Harsacsarita (Harsa cselekedetei) című művében (Agrawala, 1969: 114–115). A történetben egy népszerű mesélőről tesz említést, aki piactereken és a nyílt utcán tette közszemlére jamapatáját, egy vászonra festett képet, amely Jamát, a Halál Urát, és a pokol szenvedéseit ábrázolta. Bal kezében tartotta a képet, és jobb kezével mutatott a festmény különböző részeire, hogy mondanivalóját nyomatékosabbá tegye. Fontos kö-

⁶ A Mudrárákszasza a klasszikus indiai drámák közé tartozik. A mű keletkezésének ideje bizonytalan, a számtalan eltérő vélemény közül Mylius W. Morgenroth-éval ért egyet, aki szerint a Mudrárákszasza szerzője Kalidásza kortársa lehetett (i. sz. 4. sz. vége–5. sz. eleje) (Mylius, 1983: 253–254).

rülmény, hogy az elbeszélés tanúsága szerint ilyen festmények léteztek Harsa (Magadha királya: i. sz. 606–647) idejében, mivel ez valószínűsíti, hogy a Pálák, akik Harsa 7. századi birodalmának nagy részét örökölték, továbbvitték e korai művészeti tradíciót (Huntington, 1991: 99), és ebben az esetben feltételezhetjük, hogy ők ismertették meg ezt a hagyományt a tibetiekkel. (Bár a tibeti hagyománnyal csak egy oldal erejéig foglalkozik, a képes mesélők indiai eredetéről és a hagyomány elterjedéséről ld. bővebben: Mair, 1988: ix–278)

A következőkben három tibeti thangka bemutatására kerül sor. A sorban az első Bucsen Gyurme tulajdona, aki emigrációban él Indiában, de ma is tevékeny gyakorlója a mani lámák hagyományának. A kép egy régebbi, Tibetből származó kép mai másolata (150. kép). Pema Öbar történetét ábrázolja, amely Padmaszambhava, a híres 8. századi guru egyik elő-

150. A Pema Öbar thangkája, Bucsen Norgye tulajdona (fotó: Gelle Zsóka, 2000)

ző életéről szól. A történet forrása a *Padma bka' thangban*, Padmaszambhava számos életrajzainak egyikében található, amelyet Urgyen Lingpa, a híres tertön 1326-ban talált meg Jarlungban, a Kristályszikla barlangban. A történet szerint élt egyszer Mutik Ser királyságban egy gonosz király, Lonpe Csöge, és ravasz minisztere, Gyorsláb. Élt ebben a királyságban egy ügyes kereskedő is, Norszang, akit a király nem kedvelt, ezért úgy döntött, veszélyes útra küldi a végtelen óceánra, hogy megszerezze a kívánságot teljesítő drágakövet a nágák királynőjétől. Norszang idős korára hivatkozott, nem akart menni, de a király megfenyegette, ha nem megy, megöleti feleségét. Útrakelve, a nágáknak, a drágakő őreinek emanációja, egy hatalmas skorpió támadta meg Norszang hajóját, és elpusztította azt utasaival együtt. Hat hónappal később Padmaszambhava guru, aki éppen a mindenség tíz szegletét vizsgálta, meglátta Norszang feleségét, aki feladta a reményt, hogy férje még életben van, és otthon szomorkodott. A guru részvéttel figyelte, és fénysugarat bocsátott ki testéből az asszony testébe, amelynek következtében kilenc hónap és tíz nap múlva megszületett Pema Öbar, a Sugárzó Fény Lótuszvirága. A kislány csodás képességekkel volt megáldva, de semmit sem tudott apjáról, Norszangról, mivel édesanyja jobbnak látta elhallgatni előle az igazságot. Egy napon, amikor anyja imádkozott, elcsent egy kis gyapjút, és tizennyolc fonalat készített belőle. Kiment a piacra, ahol kagylóakra akarta cserélni. Kiderült, hogy a kagylóáros öregasszony ismerte apját, ezért nekiadta fonalait cserébe, hogy megtudja, mi történt vele. A fiú nehéz szívvel tért haza. A király palotája tetejéről messzelátóval figyelte birodalmát, és meglátta a csodálatosan fénylő fonalakat a piacon, az öregasszornynál. Leküldte Gyorslábát, hogy megtudja, honnan származnak. A miniszter erőszakos fenyegetésére az asszony elmondta, hogy Norszang három éves fiától kapta őket. A miniszter Norszang házához sietett, hogy a király elé vigye a gyermeket, de az anya elrejtette fiát. Amikor a miniszter meg akarta ölni az asszonyt, Pema Öbar előjött, és vállalta, hogy teljesíti a király parancsát, bármi legyen is az. A király parancsa ugyanaz volt: szerezze meg a kívánságteljesítő ékkövet a nágák királynőjétől. Anya és három éves fia az indulás előtt elmentek a helyi sztúpához, és az anya a dákinikhez imádkozott, hogy fia szerencsésen visszatérjen. A dákinik megjelentek, és

tanítottak egy varázsigét a fiúnak, amely megvédi majd minden veszélytől. Az óceánon ismét megjelent a hatalmas skorpió, de a mantra megvédte a fiút. Ezután lemerült az óceán mélyére, a nágák birodalmába, ahol az örökkel kellett megküzdenie, de a védelmező mantra segítségével ez is sikerült. A nágák királynője boldogan fogadta a csodás gyermeket, és átadta neki a kívánságteljesítő drágakövet, de figyelmeztette, a drágakő csak a buddhista tanítást szolgálhatja, nem használható öns érdekkel beteljesítésére. Pema Öbar hazatért. Anyja ismét elrejtette, de Gyorsláb megtalálta a házban, és a király elé vitte. Meg akarták büntetni, amiért hazatért, és nem akarta átadni a drágakövet a királynak, ezért azt találták ki, hogy a démonok földjére küldik, hogy megszerezze a varázsserpényt, amelynek segítségével repülni lehet a levegőégben. A fiú útra kelt, de oly nehéz és hosszú volt az út, hogy már arra gondolt, inkább leveti magát egy szikláról. Ekkor azonban egy fehér madár figyelmeztette, ha ezt teszi, ötezer évig nem szülehet újjá emberi formában. Amikor megérkezett a démonok földjére, a négy démonőr felfalta, de amint elmondta a titkos mantrát, egészben öklendezték fel. A démonkirálynő boldogan fogadta a véletlen vacsorát, és ő is lenyelte, de vele is ugyanaz történt, mint őreivel. A kisfiút ettől kezdve guru-juknak tekintették, nekiadták a varázsserpényt és a dobverőt. Pema Öbar tündérré változtatta őket, és a serpenyőbe ülve mind visszarepültek a gonosz király palotájába. A király szélnek eresztette a tündéreket, és arra hivatkozva, hogy senki nem tarthat öt feleséget, úgy döntött, máglyán kell elégetni Pema Öbart, hogy végleg megszabaduljanak tőle. Mivel a fiú ismét elmondta a varázsigét, a máglya nem fogott tüzet. Hóhérai azonban könyörögtek neki, ne tegye ezt, mert őket öli meg a király, ha nem sikerül teljesíteni parancsát. Erre Pema Öbar meggyújtotta saját máglyáját, és elégett, csak a sapkája maradt belőle. Hamvait szétszórták a négy irányba. A dákinik azt javasolták a királynak és miniszterének, hogy utazzanak egy kicsit a varázsserpényővel. A varázsserpényő repült a két gonosszal, és leszállt a démonok földjén, ahol a demongyerekek felfalták a királyt és miniszterét. A dákinik felmentek a hegyre, és mantrákat ismételve összegyűjtötték Pema Öbar hamvait, egy zsákba tették, és a tengerbe dobták. Ahol a hamvak a tengerbe estek, lótoszvirág nőtt, amelynek közepén egy kisgyermek feküdt. Ő volt Padmaszambhava

151. A Dova Szangmo thangkája, Bucsen Gyurme tulajdona (fotó: Gelle Zsóka, 2001)

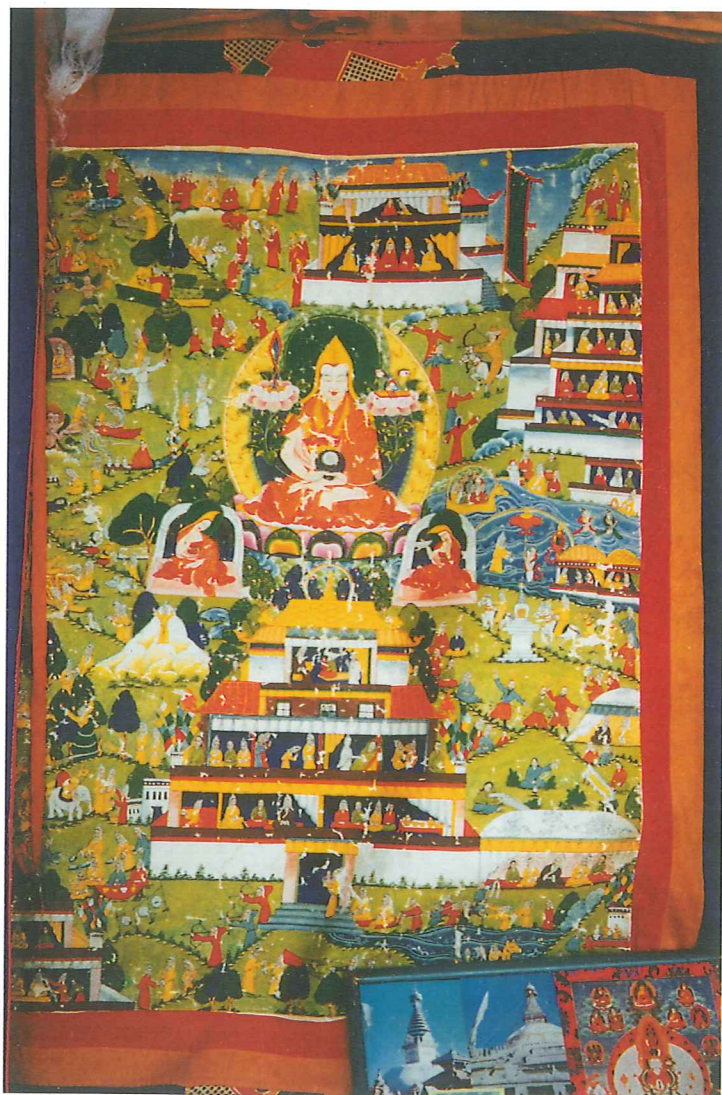
guru, a Lótoszból született, akit a dákinik a király palotájába vittek, és trónra emelték.

A következő kép Dova Szangmo dákiní történetét ábrázolja (151. kép), amely egy nagyon népszerű, régi tibeti történet, és bár szintén inkább a tündérmesék világába repít bennünket, történelmi alapokon nyugszik. Nepál észak-keleti részén a mon népcsoport ma is őrzi a történetben szereplő Kala Vangpo király emlékét, és állítólagos palotájának romjait. Kala Vangpo király országában nem volt vallás, az emberek állandóan harcban álltak egymással. Szenvedésüket látva a bölcsesség-dákiní, Jese Kandoma úgy döntött, lejön az emberi világba, hogy segítsen nekik. Öreg szülők gyermekeként született meg a rengetegben. Az ország királyának volt egy gonosz felesége és annak egy szolgája, akik teljesen hatalmukban tartották az uralkodót. Amikor egy napon elveszett a király kutyája, nyomait követve a király az erdőben egy faházra lett,

amelyben egy gyönyörű lányt talált. Első szempillantásra beleszeretett, és megkérte a szülőket, adják hozzá feleségül Dova Szangmót. A szülők féltek a király hatalmától, így nem merték visszautasítani kérését. Dova Szangmó nem szívesen ment, de az első években elég boldogan élt a király udvarában. Született egy lánya, majd egy fia is. A gonosz királyné és a szolgáló azonban nem bírta sokáig nézni a király és a gyönyörű dákiní boldogságát, ezért megmérgezték a királyt és börtönbe zárták. Védtelenül hagyva gyermekeit, Dova Szangmo ijedtében elmenekült, elrepült a dákiník, az égenjárók birodalmába. A gonosz királyné erre betegnek tette magát, és azt mondta, csak az gyógyítja meg, ha a két gyermek szívét megeszi. A két mézsáros, akit megölésükre felbérelt, azonban eljágyult a gyermekek könnyörgésének hallatán, és két kutyakölyök szívét adták a királynőnek, aki azonnal

meg is gyógyult. A gonosz királynő azonban meglátta a két testvért, amint az udvaron játszottak, és nagyon felbőszült. Két kemény szívű halászt bérelt fel, hogy a tengerbe dobassa őket. Azonban a halászok szíve is megesett a védtelen gyermekeken, és otthagyták őket az erdőben. Dova Szangmo a dákiník birodalmából figyelte gyermekeit, és különböző állatok alakját öltve segítette őket útjukon. Azonban ismét a gonosz királynő tudomására jutott, hogy a gyermekek életben vannak, így elfogatta, és palotájába vitette őket. Sötét szakadékba akarta dobni őket, de a hóhérok egyike a kislányt elengedte. A fiút azonban ledobták, de Dova Szangmo két sassá változott át, és zuhanó kislányát szárnyaira kapta, és az óceán fölé repült vele. Ott beleejtette a vízbe, és két hallá változott. A halak kivitték a fiút a partra. Pemacszen, az óceán parti ország lakói boldogan fogadták az ifjú herceget, és királlyá választották. A kislány látva szakadékba zuhanó öccsét, utána akart ugrani, azonban hóhéra azt tanácsolta neki, menjen ő is Pemacszenbe, ahol az emberek gondoskodni fognak róla. Hosszú, viszontagságos út után a kislány megérkezett Pemacszenbe, és találkozott testvérével. A gonosz királyné megtámadta Pemacszent, de Dova Szangmo fiának első nyila szívébe talált. A fiú ekkor visszatért országába és kiszabadította apját a börtönből, majd boldogan éltek tovább Pemacszen országában.

152. A Dönyö Döndup thangkája, Bucsen Norgye tulajdona (fotó: Gelle Zsóka, 2000)

A következő képen látható thangkát a ma Dél-Indiában élő Buchen Norgye fia, Norbu Szangpo festette, valószínűleg a hetvenes évek elején (152. kép). A történet a *Bka' gdams pa chos bu chos* című műből származik, amely Atísa, a 11. századi indiai mester (a buddhizmus második terjedésének elindítója volt Tibetben) előző életeiről szól. A történet szerint királyi család sarjaként született meg Döndup, akit Avalókitésvara megtestesülésének tartottak; öt éves korában azonban meghalt édesanyja, a királyné, s így a királynak új feleséget kellett választania. Beleszeretett egy szegény sorsú leányba, akit feleségül vett, és ismét fia született, Dönyö. A két testvér nagyon szerette egymást, de az anyakirályné jobban szeretne volna saját fiát látni a trónon, mint a jogos utódot, az idősebb Döndupot, ezért ármányos tette vetemedett. Azt mondta a királynak, hogy nagyon beteg, és ennek egyedüli oka Döndup, aki egy démon megtestesülése, és akinek gonoszsága saját anyjának halálát is okozta, ezért száműzni kell. A két testvér azonban nem tudott elszakadni egymástól, ezért együtt

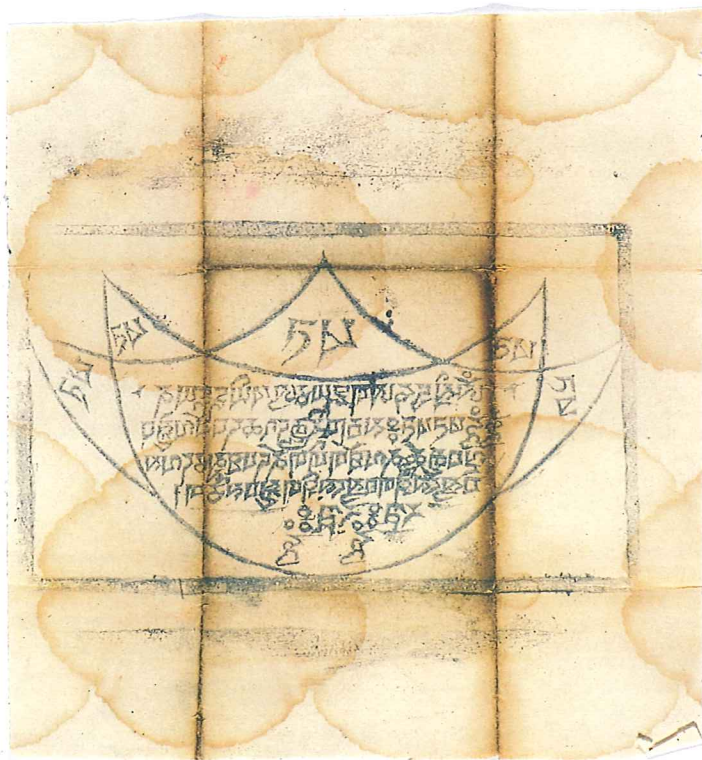
indult a rengetegbe. Dönyő meghalt a fásasztó úton, az elkeseredett Döndup pedig egy remeténél talált menedéket. Szörnyű járványok pusztították az országot, ahol Döndup letelepedett, ezért az udvari varázsló azt javasolta a királynak, hogy egy olyan fiút áldozzanak a nágáknak, aki a Sárkány évében született. Döndupra esett a választás, aki sértetlenül eljutott a nágák víz alatti palotájába, és a nágakirálynak buddhista bölcseletet tanított, a király pedig ezért varázserejével visszajuttatta őt a remete házába. A remete és Döndup elmentek a királyhoz. A király lánya beleszeretett Döndupba, ezért a király őt tette meg utódjának, maga pedig a remetével visszavonult a hegyek közé elmélni. Döndup az erdőben sétálva összetalálkozott testvérével, Dönyővel, akit az istenek megsajnáltak, és felélesztettek varázsszerűkkel. A két testvér boldogan tért vissza hazájába, ahol szüleik szégyenkezve fogadták őket, Dönyő boldogan uralkodott apja utódjaként, Döndup pedig újonnan szerzett királyságában.

A történet a tibetiek szerint nemcsak a testvéri szeretet példázata, de egyben politikai-vallási jelentést is hordoz. A féltestvérek a Dalai Láma (Ü tartomány ura) és a Pancsen Láma (Cang tartomány ura) kap-

csolatát jelképezik, akik jó testvérként éltek, amíg a Dalai Láma gonosz minisztere, akiről kiderül, hogy mindkét uralkodóhoz hűtlen, be nem hívta Gusri kánt Mongóliából 1642-ben, hogy az ötödik Dalai Lámát tegye meg Tibet vallási és politikai vezetőjének.

A mani lámák thangkái az állandó használat és utazás során előbb-utóbb tönkrementek. Mivel a képek elsődleges szerepe az volt, hogy a mani láma szemléltető eszközeiként segítsék a hallgatóságot a történetek megértésében, fontos volt, hogy mindig jó állapotban legyenek, ezért, ha egy kép tönkrement, elkészítették pontos másolatát. A mani láma általában összesen négy-öt történetet ad elő, az ezekhez készített képek első sorozatát mesterétől, édesapjától kapta meg első szereplése alkalmával, körülbelül 13 évesen. Mintegy húsz-harminc év elteltével, amikor az alap kezdett leperegni a vászonról, újrafestette képeit, és ezt adta tovább utódjának.

A mani lámák apáról-fiúra szálló hagyománya mára már kihalóban van. A modern életstílus elterjedése, a szórakoztatóipar kialakulása háttérbe szorítja, és lassan végleg eltünteti a piacterek forgatagából a mani mantra mestereit.

153. Amulett, villámcsapás ellen
Mongólia, 20. század. Kat.: 30.